

Yağlı Tohumlarda Türkiye'nin Küresel Rekabet Gücünün Analizi

Analysis of Türkiye's Global Competitiveness in Oilseeds

Cansu KADAKOĞLU

Araş. Gör., Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü

cansu.kadakoğlu@ozal.edu.tr

ORCID: 0009-0009-0195-7350

Sorumlu Yazar / *Corresponding Author*

Bektaş KADAKOĞLU

Araş. Gör., Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü

bektaskadakoğlu@isparta.edu.tr

ORCID: 0000-0002-3810-1718

Bahri KARLI

Prof. Dr., Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü

bahrikarli@isparta.edu.tr

ORCID: 0000-0001-9734-1781

Atıf / Cite as: Atıf / *Cite as:* Kadakoğlu, C., Kadakoğlu, B., Karlı, B., (2023). Yağlı Tohumlarda Türkiye'nin Küresel Rekabet Gücünün Analizi, Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi (TEAD), Cilt:9, Sayı: EKS 1, Sayfa:1-14.

JEL sınıflaması kodları / *JEL classification codes:* Q17 - Q18

DOI: 10.61513/tead.1359769

Bu çalışma, 6-8 Eylül 2023 tarihleri arasında Çanakkale Onsekizmart Üniversitesi'nde düzenlenen 15. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi'nde sunulmuştur.

Makale Türü / *Article Type:* Araştırma Makalesi / *Research Article*

Geliş tarihi / *Received date:* 13/09/2023 : Kabul tarihi / *Accepted date:* 16/10/2023

e-ISSN: 2687 – 2765

Cilt / *Volume:* 9

Sayı / *Issue:* EKS 1

Yıl / *Year:* 2023

Yağlı Tohumlarda Türkiye'nin Küresel Rekabet Gücünün Analizi

Öz

Yağlı tohumlu bitkiler insan ve hayvan beslenmesinin yanı sıra enerji sektöründe kullanılması ve yoğunlukla dış ticarete konu olması bakımından stratejik ürünlerdir. Türkiye’de yağlı tohumlu bitkilerin üretimi yurt içi kullanıma yetmemekte ve ihtiyaç duyulan ürünler ithalat yoluyla karşılanmaktadır. Bu çalışmada Türkiye’de yeterlilik derecesi düşük olan ve dış ticaret açığının her yıl arttığı yağlı tohumlu bitkilerin rekabet gücü analiz edilmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ve Uluslararası Ticaret Merkezi (ITC)’den elde edilen veriler kullanılarak, Türkiye’nin yağlı tohumlarda rekabet gücü Balassa’nın Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük İndeksi (RCA), Vollrath’ın Görelî İhracat Avantajı İndeksi (RXA) ve Laursen’in Açıklanmış Simetrik Karşılaştırmalı Üstünlük İndeksi (RSCA) kullanılarak 2010-2021 yılları için hesaplanmıştır. Son beş yıl (2017-2021) ortalamasına göre Türkiye’nin yağlı tohumlarda yeterlilik derecesi %49’dur. Yine son beş yıl ortalamasına göre yağlı tohum dış ticaret açığı 1 milyar 625 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu süreçte dış ticaret açığı %37.63 artmıştır. Türkiye’nin rekabet gücü indeks değerleri ortalaması RCA ve RXA için 0.36, RSCA için ise -0.48 olarak hesaplanmıştır. Türkiye’nin yağlı tohumlarda herhangi bir karşılaştırmalı üstünlüğünün olmadığı ve rekabette dezavantaja sahip olduğu tespit edilmiştir. Dünya pazarında ise Brezilya, Arjantin, Ukrayna ve Bulgaristan’ın yüksek derecede karşılaştırmalı üstünlüğünün olduğu belirlenmiştir. Türkiye’de rekabet gücünün artması için yağlı tohumlarda üretimin artırılması gerekmektedir. Bunun yanı sıra yağlı tohumlarda uygulanan mazot-gübre ve prim desteği, cari fiyatlarla artarken reel fiyatlarla azalmaktadır. Destek tutarları her sene enflasyonun üzerinde belirlenmelidir. Böylece ekim alanlarını genişletecek desteleme politikalarının uygulanmasıyla üretim artışı sağlanacak, yeterlilik derecesi yükselecek, dış ticaret açığı azalacak ve dolayısıyla rekabet gücü artacaktır.

Anahtar kelimeler: Yağlı tohum, Dış ticaret, Rekabet gücü, Destekleme politikası

Analysis of Türkiye's Global Competitiveness in Oilseeds

Abstract

Oilseed crops are strategic crops in terms of human and animal nutrition, their use in the energy sector, and being subject to intensive foreign trade. In Türkiye, oilseed crop production is insufficient for domestic use and the needed products are met through imports. This study aims to analyze the competitiveness of oilseed crops with low self-sufficiency in Türkiye, where the trade deficit is increasing every year. Using data from the TurkStat, the FAO and the ITC, Türkiye's competitiveness in oilseeds was calculated for the years 2010-2021 using Balassa's Revised Comparative Advantage (RCA), Vollrath's Relative Export Advantage (RXA) and Laursen's Revised Symmetric Comparative Advantage (RSCA). According to the average of the last five years (2017-2021), Türkiye's degree of sufficiency in oilseeds is 49%. In this period, the foreign trade deficit in oilseeds increased by 37.63% to 1 billion 625 million dollars. Türkiye's average competitiveness index values were calculated as 0.36 for RCA and RXA and -0.48 for RSCA. It is determined that Türkiye has no comparative advantage in oilseeds and a competitive disadvantage. Brazil, Argentina, Ukraine and Bulgaria have a high comparative advantage in the world market. To increase competitiveness in Türkiye, production of oilseeds should be increased. In addition, diesel-fertilizer and deficiency payment support for oilseeds increases in current prices but decreases in real prices. Support amounts should be determined above inflation every year. Thus, implementing support policies that expand the cultivation areas will increase production, increase the degree of sufficiency, reduce the trade deficit and thus increase competitiveness.

Keywords: Oilseed, Foreign trade, Competitiveness, Support policies

1. GİRİŞ

Yağlı tohum bitkileri (ayçiçeği, soya, pamuk (çiğit), aspir, susam, haşhaş ve kanola) insan ve hayvan beslenmesinin yanı sıra cilt bakım ürünü, parfüm, boya sanayi, biyodizel üretimi ve enerji sektöründe kullanılması ve yoğunlukla dış ticarete konu olması bakımından ülkeler için stratejik ürünlerdir.

Dünyada yağlı tohumlu bitkiler içerisinde üretim ve ticaretinde en fazla payı soya almaktadır (Uçum, 2016). Soyadan sonra sırasıyla kanola, pamuk, ayçiçeği, aspir, susam ve haşhaş gelmektedir (FAO, 2023). Türkiye’de ise ayçiçeği ilk sırada yer almakta ve bitkisel yağ ihtiyacının yaklaşık %50’sini tek başına karşılamaktadır (Semerci, 2019; Semerci ve Durmuş, 2021). Ayçiçeğinden sonra en fazla ekimi ve üretimi yapılan yağlı tohumlu bitki pamuktur. Türkiye yağlı tohumlu bitkiler ekim alanlarının ve üretiminin yaklaşık %90’ını ayçiçeği ve pamuk oluşturmaktadır.

Kendine yeterlilik kavramı bir ülkenin gıda ihtiyaçlarını kendi yerli üretiminden karşılayabilme derecesidir (Thomson ve Metz, 1999). Türkiye’de 2017-2021 yılları ortalamasına göre yağlı tohumlu bitkilerin kendine yeterlilik oranları pamuk çiğidinde %103, kanolada %105.2, ayçiçeğinde %62.6 ve soyada %5.3’tür. Aynı yıllar itibariyle yağlı tohumlu bitkilerde yeterlilik derecesi ortalaması %49 olup yurt içi üretim talebin ancak yarısını karşılayabilmektedir (TÜİK, 2023b).

Talebin diğer yarısı ise yağlı tohumlu bitkiler ithalatı yapılarak karşılanmaktadır ve karşılığında önemli miktarda döviz ödenmektedir (Kadakoğlu ve Yılmaz, 2022). Türkiye bazı zorunlu tarım ve gıda ürünlerinde yurt içi talebi karşılamak üzere ithalat yapmak zorundadır (Gündüz, 2021). Türkiye yağlı tohum ve türevleri (ham yağ, küspe) ithalatına her yıl ortalama 2 milyar 750 milyon dolar ödemektedir (Kadakoğlu ve Karlı, 2019). Türkiye yağlı tohumlar ihracat değeri bakımından %0.40’lık pay ile dünyada 18. sırada, ithalat değeri bakımından ise %2.01’lik pay ile 8. sırada yer almaktadır.

Rekabet gücü kavramının kökeni karşılaştırmalı üstünlükler teorisine dayanmakta olup ülkenin ürettiği bir ürünü dünya fiyatlarından uluslararası piyasaya satabilme, uluslararası pazarda ihracat payını artırabilme ve mevcut konumunu sürdürebilme gücü olarak tanımlanmaktadır (Saraçoğlu ve Köse, 2000). Rekabet gücü küresel piyasada ülkelerin ilgili ürünlerde yarış edebilme düzeyini gösteren ve sıklıkla kullanılan bir göstergedir (Bashimov, 2020). Yağlı tohumlu bitkilerde küresel rekabet gücünü etkileyen faktörler arasında üretimde kullanılan teknoloji, dış ticaret politikaları, destekleme politikaları, fiyat stratejileri ve tüketici tercihleri gibi çok sayıda faktör vardır (Kastakova vd., 2023).

Türkiye’de yağlı tohumlu bitkilerin tamamının ele alınarak rekabet gücü analizi yapılmış herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak yağlı tohumlu bitkiler özelinde özellikle de pamuğun rekabet gücünü analiz eden çalışmalar mevcuttur (Şahinli, 2011; Kılıç, 2013; Abay vd., 2017; Kantur, 2019).

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de yeterlilik derecesi ortalaması düşük olan ve dış ticaret açığının her yıl arttığı yağlı tohumlu bitkilerin mevcut durumunun ortaya konulması ve küresel rekabet gücünün analiz edilmesidir. Bu amaç doğrultusunda Türkiye’de yağlı tohumlu bitkiler üretimi için öneriler geliştirilmiştir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

2.1. Materyal

Araştırmada kullanılan veriler Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ve Uluslararası Ticaret Merkezi’nden (ITC-TRADE-MAP) temin edilmiştir. Bunun yanı sıra yağlı tohumlu bitkiler için hazırlanmış sektör raporlarından, ulusal ve uluslararası dergilerde yayınlanmış akademik çalışmalardan da yararlanılmıştır. Yağlı tohumlu bitkilerin ekim alanı, üretim miktarı, verim ve rekabet gücü analizleri hesaplanırken ayçiçeği, soya, pamuk (çiğit), aspir, susam, haşhaş ve kanola ürünlerinin verileri kullanılmıştır

2.2. Yöntem

Yağlı tohumlara verilen destekler 2013-2020 yıllara arasında incelenmiş olup cari fiyatların enflasyondan arındırılarak reel fiyatlara dönüştürülmesinde TÜİK 2003 bazlı ÜFE deflatörü (TÜİK 2023c) kullanılmıştır.

Rekabet gücü analizinde Balassa (1965) tarafından geliştirilen Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler İndeksi (RCA), Vollrath (1991) tarafından geliştirilen Görelî İhracat Avantajı İndeksi (RXA) ve Laursen (2015) tarafından geliştirilen Açıklanmış Simetrik Karşılaştırmalı Üstünlük İndeksi (RSCA) kullanılmıştır.

Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük İndeksi 1 numaralı eşitlikte verilmiştir.

$$RCA_j^i = \frac{x_j^i / \sum x^i}{\sum x_j^w / \sum x^w} \quad (1)$$

Eşitlik 1’de; RCA_j^i : i ülkesinin j ürünüde sahip olduğu Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük İndeksini, x_j^i : i ülkesinin j ürünü ihracat değerini, $\sum x^i$: i ülkesinin toplam ihracat değerini, $\sum x_j^w$: dünya j ürünü toplam ihracat değerini, $\sum x^w$: dünya toplam ihracat değerini ifade etmektedir.

Görelî İhracat Avantaj İndeksi 2 numaralı eşitlikte verilmiştir.

$$RXA_j^i = \frac{x_j^i / \sum x^i}{\sum x_j^w / \sum x^w} \quad (2)$$

Tablo 1. Rekabet gücü göstergeleri

İndeksler	0-1	1-2	2-4	4+	1>	1<	0>	0<
RCA*	Dezavantaj	Zayıf derecede avantaj	Orta derecede avantaj	Yüksek derecede avantaj				
RXA**					Dezavantaj	Avantaj		
RSCA***							Dezavantaj	Avantaj

Kaynak: *Hinloopen ve Marrewijk, 2001; **Frohberg ve Hartmann, 1997; ***Laursen, 2015

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

3.1. Yağlı tohumlu bitkilerin üretim ve ticaretinin seyri

Dünya yağlı tohumlu bitkilerin ekim alanı 1991-1995 yılları ortalamasına göre yaklaşık 140 milyon hektar iken yıllar itibariyle artarak 2021

Eşitlik 2’de; RXA_j^i i ülkesinin j ürünüde sahip olduğu Görelî İhracat Avantaj İndeksini, x_j^i i ülkesinin j ürünü ihracat değerini, $\sum x^i$ i ülkesinin toplam ihracat değerini, $\sum x_j^w$ dünya j ürünü toplam ihracat değerinden i ülkesinin j ürünü ihracat değerinin çıkartılmasını, $\sum x^w$ dünya toplam ihracat değerinden i ülkesinin toplam ihracat değerinin çıkartılmasını ifade etmektedir.

RCA değerleri ile RXA değerleri arasındaki ayırım RXA’da ülke ve ürün ihracat değerlerinin toplam ürün ve toplam ülke ihracat değerlerinden çıkartılmasıdır. Böylece çifte sayımın önüne geçilmekte ve bu iki hesaplama sonuçları birbirine yakın değerler vermektedir (Kadakoğlu vd., 2022).

Açıklanmış Simetrik Karşılaştırmalı Üstünlük İndeksi 3 numaralı eşitlikte verilmiştir.

$$RSCA_j^i = \frac{(RCA-1)}{(RCA+1)} \quad (3)$$

Eşitlik 3’de; $RSCA_j^i$ i ülkesinin j ürünüde sahip olduğu Açıklanmış Simetrik Karşılaştırmalı Üstünlük İndeksini, RCA ise ülkelerin ilgili ürün için Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük İndeksini ifade etmektedir.

RCA, RXA ve RSCA yöntemlerine göre hesaplanan rekabet gücü değerlerinin yorumlanmasında Hinloopen ve Marrewijk (2001); Frohberg ve Hartmann, (1997); Laursen, (2015) kaynaklarındaki göstergeler kullanılmıştır (Tablo 1).

yılında 242 milyon 107 bin hektar olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemler arasında dünyada yağlı tohumlu bitkilerin ekim alanları %72.78 artmıştır. 2021 yılında yağlı tohumlu bitkilerin ekim alanları içerisinde Brezilya %16.83’lük pay ile birinci, ABD %16.68’lik pay ile ikinci ve

Hindistan %14.52'lik pay ile üçüncü sırada yer almaktadır. 1991-1995 yılları ortalaması baz alındığında bu ülkelerin ekim alanları sırasıyla %237.96, %31.75 ve %51 artmıştır (Tablo 2).

Brezilya'da yağlı tohumlu bitkiler ekim alanları içerisinde soyanın payı yaklaşık %96, ABD'de ise yaklaşık %87'dir. 2021 yılında dünya toplam yağlı tohumlu bitkiler ekim alanları içerisinde ise %53.50'si soya, %15.19'u kanola, %13.58'i

pamuk, %12.20'si ayçiçeği, %5.17'si susam, %0.35'i aspir ve %0.02'si haşhaştır (FAO, 2023).

Türkiye'de yağlı tohumlu bitkiler ekim alanları 1991-1995 yılları ortalamasına göre yaklaşık 1 milyon 363 bin hektar iken 2021 yılında %9.71 artarak 1 milyon 495 bin hektara yükselmiştir (Tablo 2). Türkiye'de toplam işlenen tarım alanları içerisinde (23 milyon 473 bin hektar) yağlı tohumlu bitkilerinin payı %6.37'dir (TÜİK, 2023a).

Tablo 2. Yağlı tohumlu bitkilerin ekim alanları (bin hektar)

Ülkeler	'91-'95	'96-'00	'01-'05	'06-'10	'11-'15	'16-'20	'21	İndeks ('91-'95=100)	Pay % ('21)
Brezilya	12,054	13,179	19,736	22,863	29,187	36,460	40,738	337.96	16.83
ABD	30,649	34,934	36,112	34,943	36,464	39,271	40,380	131.75	16.68
Hindistan	23,281	25,302	24,518	29,283	32,126	31,807	35,154	151.00	14.52
Çin	21,598	21,038	23,272	22,446	20,225	20,133	19,469	90.15	8.04
Arjantin	8,260	11,407	14,825	18,984	21,070	19,355	18,564	224.75	7.67
Rusya	3,227	4,570	5,096	6,987	9,253	11,874	14,511	449.73	5.99
Kanada	5,060	5,891	5,604	7,651	10,238	11,125	11,123	219.82	4.59
Ukrayna	1,478	2,561	3,523	5,652	7,396	8,794	8,993	608.54	3.71
Türkiye	1,363	1,415	1,305	1,203	1,277	1,356	1,495	109.71	0.62
Diğer	33,156	35,420	37,359	41,296	48,815	51,672	51,680	155.87	21.35
Dünya	140,124	155,716	171,351	191,309	216,051	231,846	242,107	172.78	100.00

Kaynak: FAO, 2023.

Dünya yağlı tohumlu bitkileri üretim miktarı 1991-1995 yılları ortalamasına göre 207 milyon 716 bin ton iken yıllar itibariyle artarak 2021 yılında 508 milyon 222 bin ton olarak gerçekleşmiştir. İlgili yıllar itibariyle dünya yağlı tohumlu bitkiler üretimi 2.45 kat artmıştır. 2021 yılında yağlı tohumlu bitkilerin üretim miktarı içerisinde Brezilya %26.59'luk pay ile birinci, ABD %24.18'lik pay ile ikinci ve Arjantin %9.77'lik pay ile üçüncü sırada yer almaktadır. 1991-1995 yılları ortalaması baz alındığında bu ülkelerin üretim miktarları sırasıyla 6 kat, 1.85 kat ve 3.11 kat artmıştır (Tablo 3).

Türkiye'de yağlı tohumlu bitkiler üretimi 1991-1995 yılları ortalamasına göre 1 milyon 952 bin ton iken 2021 yılında %43.04 artarak 2 milyon 792 bin tona yükselmiştir. Aynı dönemler arasında üretim miktarı en çok artan ülkeler 12.68 katlık artış ile Ukrayna ve 7.86 katlık artış ile Rusya olmuştur (Tablo 3).

Dünya yağlı tohumlu bitkiler verim miktarı 1991-1995 yılları ortalamasına göre 1,482 kg/ha iken 2021 yılında %41.61 artarak 2,099 kg/ha olarak gerçekleşmiştir. İlgili yıllar itibariyle yağlı tohumlu bitkiler üretimi bakımından önde gelen ülkelerde verim artmıştır. Brezilya'nın verimi %77.58 artarak 3,317 kg/ha, ABD'nin verimi %40.19 artarak 3,043 kg/ha, Arjantin'in verimi %38.30 artarak 2,676 kg/ha olarak gerçekleşmiştir. Ukrayna'nın verimi ise %108.44 artarak 2,538 kg/ha olmuştur. Türkiye'nin verimi ise yıllar itibariyle artmasına rağmen dünya ortalamasının altındadır. Türkiye'nin yanı sıra Kanada, Çin ve Hindistan'ın da verimleri dünya ortalamasının altındadır (Tablo 4).

Dünya yağlı tohumlu bitkiler ihracat değeri 2010-2014 yılları ortalaması 69 milyar 385 milyon dolar iken, %44.69 artış göstererek 2021 yılında 100 milyar 393 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. İhracat değeri bakımından 2021 yılında yağlı tohumlu bitkiler ihracatının %38.58'ini gerçekleştiren Brezilya, 38.7 milyar dolar ile ilk

sırada yer almaktadır. ABD 27.83'lük pay ile ikinci ve Kanada %7.55'lik pay ile üçüncü sıradadır. İncelenen dönemlerde ülkelerin ihracat değerleri; Rusya'nın 6.23 kat, Türkiye'nin 2.31

kat, Brezilya'nın 2.05 kat ve Romanya'nın 1.90 kat artmıştır. Önemli yağlı tohumlu bitkiler ihracatçısı ülkelere Arjantin'in ihracatı %47.26 azalmıştır (Tablo 5).

Tablo 3. Yağlı tohumlu bitkilerin üretim miktarları (bin ton)

Ülkeler	'91-'95	'96-'00	'01-'05	'06-'10	'11-'15	'16-'20	'21	İndeks ('91-'95=100)	Pay % ('21)
Brezilya	22,514	29,826	48,494	61,535	84,248	116,543	135,118	600.16	26.59
ABD	66,528	80,399	86,608	91,905	101,107	121,506	122,876	184.70	24.18
Arjantin	15,979	22,929	36,051	47,260	54,268	55,027	49,668	310.83	9.77
Çin	31,949	35,141	41,451	42,884	42,457	42,991	34,452	107.83	6.78
Hindistan	15,471	17,798	18,623	28,367	32,038	32,855	23,901	154.49	4.70
Rusya	2,974	3,770	5,189	7,835	11,973	18,425	23,361	785.56	4.60
Ukrayna	1,799	2,708	3,924	8,436	14,723	19,893	22,825	1268.40	4.49
Kanada	7,433	9,743	9,291	15,003	21,902	27,122	20,111	270.56	3.96
Türkiye	1,952	2,197	2,317	2,476	3,199	3,631	2,792	143.04	0.55
Diğer	41,117	45,599	51,151	61,481	77,426	81,473	73,118	177.83	14.39
Dünya	207,716	250,110	303,099	367,182	443,342	519,467	508,222	244.67	100.00

Kaynak: FAO, 2023.

Tablo 4. Yağlı tohumlu bitkilerin verimleri (kg/ha)

Ülkeler	'91-'95	'96-'00	'01-'05	'06-'10	'11-'15	'16-'20	'21	İndeks ('91-'95=100)
Brezilya	1,868	2,263	2,457	2,691	2,886	3,196	3,317	177.58
ABD	2,171	2,301	2,398	2,630	2,773	3,094	3,043	140.19
Arjantin	1,935	2,010	2,432	2,489	2,576	2,843	2,676	138.30
Çin	1,479	1,670	1,781	1,911	2,099	2,135	1,770	119.62
Hindistan	665	703	760	969	997	1,033	680	102.31
Rusya	922	825	1,018	1,121	1,294	1,552	1,610	174.67
Ukrayna	1,218	1,058	1,114	1,493	1,991	2,262	2,538	208.44
Kanada	1,469	1,654	1,658	1,961	2,139	2,438	1,808	123.08
Türkiye	1,432	1,553	1,775	2,058	2,505	2,678	1,867	130.37
Diğer	1,240	1,287	1,369	1,489	1,586	1,577	1,415	114.09
Dünya	1,482	1,606	1,769	1,919	2,052	2,241	2,099	141.61

Kaynak: FAO, 2023.

Türkiye'nin ise yağlı tohumlu bitkiler ihracat değeri 2010-2014 ortalamasına göre 172 milyon dolar iken yıllar itibariyle artarak 2021 yılında 397 milyon dolara yükselmiştir. 2021 yılı itibariyle Türkiye'nin dünya toplam yağlı tohumlu bitkiler ihracat değeri içerisindeki payı ise %0.40'dır (Tablo 5).

Dünya yağlı tohumlu bitkiler ithalat değeri 2010-2014 yılları ortalaması 74 milyar 390 milyon dolar iken, %55.15 artış göstererek 2021 yılında 115 milyar 415 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. İthalat değeri bakımından 2021 yılında yağlı tohumlu bitkiler ithalatının %49.18'ini gerçekleştiren Çin, 56.7 milyar dolar ile ilk sırada yer almaktadır. Dünya yağlı tohumlu bitkiler ithalatının nerdeyse yarısını Çin

gerçekleştirmektedir. Almanya %4.83'lük pay ile ikinci ve Japonya %3.41'lik pay ile üçüncü sıradadır. İncelenen dönemlerde ülkelerin ithalat değerleri; Arjantin'in 186 kat, Pakistan'ın 3.44 kat, Tayland'ın 2.13 kat ve Mısır'ın 2.11 kat artmıştır (Tablo 6).

Türkiye'nin ise yağlı tohumlu bitkiler ithalat değeri 2010-2014 ortalamasına göre 1.5 milyar dolar iken yıllar itibariyle artarak 2.3 milyar dolara yükselmiştir. İlgili yıllar itibariyle Türkiye yağlı tohumlu bitkiler ithalatı %52.21 artmıştır. Türkiye'nin dünya toplam yağlı tohumlu bitkiler ithalat değeri içerisindeki payı ise 2021 yılı itibariyle %2.01'dir (Tablo 6).

Tablo 5. Yağlı tohumlu bitkilerin ihracat değerlerinin seyri (bin USD)

Ülkeler	'10-'14	'15-'19	'20	'21	İndeks ('10-'14=100)	Pay % ('21)
Brezilya	18,871,598	25,082,167	28,641,821	38,730,294	205.23	38.58
ABD	22,170,146	20,365,585	26,305,369	27,943,892	126.04	27.83
Kanada	6,179,882	6,079,610	6,670,976	7,583,450	122.71	7.55
Avustralya	1,481,005	1,071,938	802,624	2,354,305	158.97	2.35
Arjantin	4,446,018	3,114,062	2,304,477	2,344,888	52.74	2.34
Ukrayna	1,458,745	1,835,362	1,762,641	2,020,619	138.52	2.01
Romanya	901,564	1,194,870	1,024,510	1,713,750	190.09	1.71
Bulgaristan	769,604	596,428	622,585	886,937	115.25	0.88
Çin	546,423	683,578	810,489	772,189	141.32	0.77
Rusya	106,658	430,758	1,294,842	665,424	623.89	0.66
Türkiye	172,308	256,954	329,113	397,311	230.58	0.40
Diğer	12,281,582	11,297,092	13,060,969	14,979,965	121.97	14.92
Dünya	69,385,533	72,008,405	83,630,416	100,393,024	144.69	100.00

Kaynak: FAO, 2023

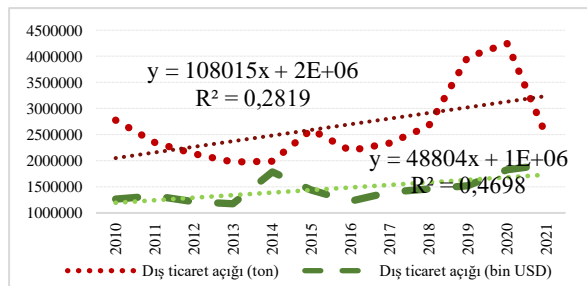
Tablo 6. Yağlı tohumlu bitkilerin ithalat değerlerinin seyri (bin USD)

Ülkeler	'10-'14	'15-'19	'20	'21	İndeks ('10-'14=100)	Pay % ('21)
Çin	36,164,015	39,321,339	42,254,815	56,760,440	156.95	49.18
Almanya	4,331,569	4,114,532	4,575,652	5,569,442	128.58	4.83
Japonya	3,620,717	2,968,090	2,817,040	3,933,512	108.64	3.41
Hollanda	3,000,783	2,465,969	3,413,129	3,569,018	118.94	3.09
Meksika	2,822,494	2,501,567	1,983,155	3,332,071	118.05	2.89
Arjantin	14,113	1,032,041	1,987,834	2,628,972	18,628.28	2.28
İspanya	2,070,654	1,626,676	1,596,487	2,358,815	113.92	2.04
Türkiye	1,525,986	1,662,752	2,160,411	2,322,713	152.21	2.01
Tayland	1,079,220	1,185,521	1,642,649	2,303,734	213.46	2.00
Mısır	1,075,998	1,246,249	1,791,518	2,280,246	211.92	1.98
Pakistan	541,307	1,051,045	1,179,530	1,865,970	344.72	1.62
Diğer	18,143,854	19,000,182	21,936,886	28,490,738	157.03	24.69
Dünya	74,390,709	78,175,962	87,339,106	115,415,671	155.15	100.00

Kaynak: FAO, 2023.

Türkiye'nin yağlı tohumlu bitkiler dış ticaret açığı (ithalat değeri – ihracat değeri) 2010 yılında 2 milyon 779 bin ton ve 1 milyar 263 milyon dolar, 2021 yılında ise 2 milyon 489 bin ton ve 1 milyar 925 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye yağlı tohumlu bitkilerde son beş yıl ortalamasına göre (2017-2021) 1 milyar 626 milyon dolar dış ticaret açığı vermiştir (Grafik 1) (FAO, 2023b).

Grafik 1. Türkiye'nin yağlı tohumlu bitkiler dış ticaret açığı

3.2. Yağlı tohumlu bitkilerde destekleme politikası

Ülkeler tarımsal üretimin devamlılığını ve verimliliğini artırmak için destekleme politikalarını bir araç olarak kullanmaktadırlar (Karlı vd. 2018). Türkiye'de tarıma yönelik yapılan destekler yedi ana kaleme ayrılmaktadır. Hayvancılık destekleri, alan bazlı tarımsal destekler ve fark ödemesi desteği bunlar içerisinde en önemli destek kalemlerdir. 2021 yılında tarıma verilen destek miktarı yaklaşık 23 milyar TL (2.6 milyar dolar) olup bunun yaklaşık %32.1'i hayvancılık, %25.7'si alan bazlı ve %22.1'i fark ödemesi desteğidir. Bu üç destekleme kaleminin toplam destek içerisindeki oranı yaklaşık %80'dir (Tablo 7). 18 Nisan 2006 tarihinde resmî gazetede yayınlanarak kabul edilen 5488 sayılı Tarım Kanununun 21. Maddesinde bütçeden ayrılacak

kaynak miktarının gayrisafi milli hasılanın %1'inden az olamayacağı belirtilmiş olmasına rağmen 2021 yılında bu oran %0.32 olup 2017-2021 yılları ortalaması %0.39'dur (Resmi Gazete, 2006).

Türkiye'nin 2017-2021 yılları arasında gayrisafi yurt içi hasıla (GSYH) ortalaması 787 milyar 345

milyon dolar olup yağlı tohumlu bitkiler dış ticaret açığının GSYH'a oranı %0.21'dir. Aynı yıllar itibarıyla Türkiye'de tarıma ödenen destek miktarı 3 milyar 40 milyon dolar olup yağlı tohumlu bitkiler dış ticaret açığının toplam tarımsal desteklere oranı %54.5'dir (Tablo 7).

Tablo 7. Yağlı tohumlu bitkiler dış ticaret açığının çeşitli göstergelere oranı

Destekleme konusu/Göstergeler	2017	2018	2019	2020	2021	Ortalama
	Milyon TL					
Alan bazlı tarımsal destek ödemeleri	3,006	3,852	4,439	5,021	5,895	4,443
Telafi edici ödemeler	191	201	264	301	361	264
Fark ödemesi	3,888	3,623	4,590	5,372	5,070	4,509
Hayvancılık destek ödemeleri	3,848	3,832	4,693	7,857	7,366	5,519
Kırsal kalkınma amaçlı tarımsal destekleme	795	1,397	1,063	814	1,749	1,164
Tarım sigortası destekleme hizmetleri	860	1,061	1,019	1,473	1,250	1,133
Diğer tarımsal amaçlı destekler	133	587	904	1,106	1,275	801
Toplam (1)*	12,721	14,553	16,972	21,944	22,966	17,831
	Milyon USD					
Yağlı tohum ithalat (2)**	1,616	1,697	1,904	2,160	2,323	1,940
Yağlı tohum ihracat (3)**	217	240	389	329	397	314
Yağlı tohum dış ticaret açığı (2-3) = (4)	1,399	1,457	1,516	1,831	1,925	1,626
Toplam destek (1/7) = (5)	3,485	3,019	2,988	3,126	2,580	3,040
Toplam GSYH (6)***	858,989	778,477	759,935	720,289	819,034	787,345
	Pay (%)					
Toplam desteğin GSYH içindeki payı (5/6) x 100	0.41	0.39	0.39	0.43	0.32	0.39
Dış ticaret açığının toplam destek içindeki pay (4/5) x 100	40.14	48.27	50.73	58.58	74.61	54.47
Dış ticaret açığının GSYH içindeki pay (4/6) x 100	0.16	0.19	0.20	0.25	0.24	0.21
	TL					
Ortalama dolar kuru (7)****	3.65	4.82	5.68	7.02	8.90	6.01

Kaynak: *SBB, 2023; **FAO, 2023; ***WB, 2023; ****MB, 2023.

Türkiye'de yağlı tohumlu bitkilerde uygulanan temel politika araçları mazot ve gübre desteği olan alan bazlı destekler ve prim desteği olan fark ödemesi desteğidir. İncelenen son 10 yıllık dönemde (2013-2022) yağlı tohumlu bitkilerde uygulanan mazot desteği 2013 yılında pamuk, soya, aspir, kanola ve ayçiçeği için 7 TL/da, gübre desteği ise yine 7 TL/da olmak üzere toplamda ürün başına 14 TL/da mazot-gübre desteği uygulanmıştır. Yağlı tohumlu bitkiler toplamında ise 35 TL/da mazot, 35 TL/da gübre olmak üzere 70 TL/da mazot-gübre desteği uygulanmıştır. 2022 yılında ise dekara mazot-gübre desteği pamuk için 250 TL mazot, 21 TL gübre, soya için 125 TL mazot, 21 TL gübre, aspir için 76 TL

mazot, 21 TL gübre, kanola ve ayçiçeği için 88 TL mazot, 21 TL gübre desteği uygulanmıştır. Yağlı tohumlu bitkiler toplamında ise 627 TL/da mazot, 105 TL/da gübre olmak üzere 732 TL/da mazot-gübre desteği uygulanmıştır (Tablo 8).

Prim desteği 2013 yılında pamuk ve soya için 50 kuruş/kg, aspir için 45 kuruş/kg, kanola için 40 kuruş/kg, ayçiçeği için 24 kuruş/kg olarak uygulanmıştır. Yağlı tohumlu bitkiler toplamında ise 209 kuruş/kg olarak uygulanmıştır. 2022 yılında ise kilogram başına prim desteği pamuk için 160 kuruş, soya için 60 kuruş, aspir için 55 kuruş, kanola için 80 kuruş, ayçiçeği için 70 kuruş, yağlı tohumlu bitkiler toplamında ise 425 kuruş olarak uygulanmıştır (Tablo 9).

Tablo 8. Türkiye’de yağlı tohumlu bitkilere verilen alan bazlı destekler (TL/da)

Yıllar	Pamuk		Soya		Aspir		Kanola		Ayçiçeği		Yağlı tohum (Top.)	
	Mazot	Gübre	Mazot	Gübre	Mazot	Gübre	Mazot	Gübre	Mazot	Gübre	Mazot	Gübre
2013	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	35.0	35.0
2014	7.5	7.5	7.5	7.5	7.5	7.5	7.5	7.5	7.5	7.5	37.5	37.5
2015	7.9	8.25	7.9	8.25	7.9	8.25	7.9	8.25	7.9	8.25	39.5	41.3
2016	5.5	5.5	5.5	5.5	5.5	5.5	5.5	5.5	5.5	5.5	27.5	27.5
2017	36	4	17	4	11	4	9	4	17	4	90.0	20.0
2018	40	4	19	4	12	4	10	4	19	4	100.0	20.0
2019	62	4	26	4	17	4	17	4	26	4	148.0	20.0
2020	62	4	26	4	17	4	17	4	26	4	148.0	20.0
2021	68	8	30	8	20	8	20	8	29	8	167.0	40.0
2022	250	21	125	21	76	21	88	21	88	21	627.0	105.0

Kaynak: Resmî Gazete İlgili Yıllar.

Tablo 9. Türkiye’de yağlı tohumlu bitkilere verilen prim desteği (Kuruş/kg)

Yıllar	Pamuk	Soya	Aspir	Kanola	Ayçiçeği	Yağlı Tohum (Toplam)
2013	50	50	45	40	24	209
2014	55	50	45	40	30	220
2015	65	50	45	40	30	230
2016	75	60	55	50	40	280
2017	80	60	55	50	40	285
2018	80	60	55	50	40	285
2019	80	60	55	50	40	285
2020	110	60	55	50	50	325
2021	110	60	55	80	50	355
2022	160	60	55	80	70	425

Kaynak: Resmî Gazete İlgili Yıllar.

Enflasyonun etkisinden arındırılarak hesaplanan reel fiyatlarla mazot-gübre desteği 2013 yılında 39.4 TL/da iken 2022 yılında en yüksek değerine ulaşmış ve %27.23 artarak 50.2 TL/da olarak uygulanmıştır. En düşük uygulandığı yıl ise 25.6 TL/da ile 2016 yılındadır. Reel fiyatlarla mazot ve gübre desteği 2022 yılı hariç diğer yıllarda dalgalı yatay bir seyir izlemiştir. Özellikle 2021 yılına göre 2022 yılında neredeyse %50’lik bir artış gerçekleşmiştir. Prim desteği ise 2013 yılında 98.1 kuruş/kg iken 2022 yılında %73.7 azalarak 25.9 kuruş/kg’a gerilemiştir. Cari fiyatlarla mazot-gübre desteği 9.8 kat, prim desteği ise 2 kat artmasına rağmen reel fiyatlarla mazot-gübre desteğinin son yıl (2022) hariç artmadığı, prim desteğinin ise giderek azaldığı tespit edilmiştir (Tablo 10).

3.3. Yağlı tohumlu bitkilerin rekabet gücü analizi

Açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük indeksine göre (RCA) dünya yağlı tohumlu bitkiler ihracatında önde gelen ülkelerden Brezilya, Arjantin, Ukrayna ve Bulgaristan’ın karşılaştırmalı üstünlüğünün yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu ülkelere ait RCA değerleri ortalaması sırasıyla 25.70, 13.08, 8.00 ve 5.86 olarak hesaplanmıştır. Romanya, ABD ve Kanada’nın orta derecede karşılaştırmalı üstünlüğünün olduğu, Avustralya’nın ise zayıf bir karşılaştırmalı üstünlüğünün olduğu tespit edilmiştir. Türkiye, Rusya ve Çin’in ise yağlı tohumlu bitkilerde karşılaştırmalı üstünlüğünün olmadığı ve dezavantajlı konumda oldukları belirlenmiştir (Tablo 11).

Tablo 10. Cari ve reel fiyatlarla Türkiye’de yağlı tohumlu bitkilere verilen destek miktarları

Yıllar	Cari Fiyat*			Reel Fiyat**				Cari Fiyat*		Reel Fiyat**	
	Mazot	Gübre	Toplam	Mazot	Gübre	Toplam	Prim	Değişim (2013=100)	Prim	Değişim (2013=100)	
2013	42.0	42.0	84.0	19.7	19.7	39.4	209.0	100.0	98.1	100.0	
2014	45.0	45.0	90.0	19.2	19.2	38.3	220.0	105.3	93.7	95.5	
2015	47.4	49.5	96.9	19.2	20.0	39.2	230.0	110.0	93.0	94.8	
2016	33.0	33.0	66.0	12.8	12.8	25.6	280.0	134.0	108.6	110.7	
2017	107.0	24.0	131.0	35.8	8.0	43.9	285.0	136.4	95.4	97.3	
2018	119.0	24.0	143.0	31.4	6.3	37.7	285.0	136.4	75.1	76.6	
2019	173.0	24.0	197.0	38.8	5.4	44.2	285.0	136.4	63.9	65.1	
2020	173.0	24.0	197.0	34.6	4.8	39.4	325.0	155.5	65.0	66.2	
2021	194.0	48.0	242.0	27.0	6.7	33.6	355.0	169.9	49.3	50.3	
2022	689.0	136.0	825.0	41.9	8.3	50.2	425.0	203.3	25.9	26.3	

Kaynak: *Resmî Gazete İlgili Yıllar, **Yazarların kendi hesaplamaları

Tablo 11. Balassa'nın açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük indeksi (RCA)

Yıllar	Brezilya	Arjantin	Ukrayna	Bulgaristan	Romanya	ABD	Kanada	Avustralya	Türkiye	Rusya	Çin
2010	17.97	20.68	3.67	7.97	4.18	4.32	3.37	0.69	0.31	0.02	0.07
2011	19.65	18.62	5.46	9.59	4.98	3.61	3.77	1.18	0.33	0.03	0.07
2012	18.42	10.69	6.19	6.24	2.38	4.19	4.18	1.79	0.30	0.09	0.08
2013	23.92	13.78	7.66	7.68	3.76	3.40	3.28	2.33	0.32	0.05	0.07
2014	25.57	13.94	7.28	5.78	3.75	3.65	3.33	1.39	0.27	0.07	0.06
2015	27.06	18.99	9.02	4.90	3.58	3.17	3.45	1.53	0.23	0.15	0.07
2016	24.47	13.90	9.36	5.75	4.41	3.76	3.71	1.23	0.50	0.22	0.07
2017	27.30	11.11	10.53	4.52	4.45	3.29	3.83	1.44	0.32	0.26	0.06
2018	34.70	5.87	9.91	4.50	4.35	2.68	3.72	1.01	0.36	0.30	0.08
2019	30.28	13.96	12.89	4.57	3.89	3.05	2.79	0.68	0.56	0.45	0.08
2020	28.66	8.79	7.50	4.08	3.04	3.86	3.58	0.66	0.41	0.80	0.07
2021	30.42	6.65	6.55	4.73	4.32	3.51	3.32	1.50	0.39	0.30	0.05
Ortalama	25.70	13.08	8.00	5.86	3.93	3.54	3.53	1.29	0.36	0.23	0.07

Görelî ihracat avantajı indeksine göre (RXA) Brezilya, Arjantin, Ukrayna, Bulgaristan ve ABD'nin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu ülkelerin ortalama RXA değerleri sırasıyla 38.01, 13.83, 8.17, 5.91 ve 4.68 olarak hesaplanmıştır. Romanya ve Kanada'nın orta derecede karşılaştırmalı üstünlüğünün olduğu, Avustralya'nın ise zayıf bir karşılaştırmalı üstünlüğünün olduğu tespit edilmiştir. Türkiye, Rusya ve Çin'in yağlı tohumlu bitkiler ihracatında

rekabet açısından dezavantajlı olduğu belirlenmiştir (Tablo 12).

Açıklanmış simetrik karşılaştırmalı üstünlük indeksine göre (RSCA) göre Brezilya, Arjantin, Ukrayna, Bulgaristan, Romanya, ABD, Kanada ve Avustralya'nın yağlı tohumlu bitkiler ihracatında rekabet avantajına sahip olduğu belirlenmiştir. Türkiye, Rusya ve Çin'in ise rekabet dezavantajına sahip olduğu tespit edilmiştir (Tablo 13).

Tablo 12. Vollrath'ın görelî ihracat avantajı indeksi (RXA)

Yıllar	Brezilya	Arjantin	Ukrayna	Bulgaristan	ABD	Romanya	Kanada	Avustralya	Türkiye	Rusya	Çin
2010	23.28	22.70	3.70	8.05	6.23	4.23	3.59	0.68	0.30	0.02	0.06
2011	26.71	20.27	5.55	9.72	4.70	5.05	4.05	1.18	0.32	0.03	0.06
2012	23.93	11.16	6.31	6.29	5.92	2.39	4.55	1.81	0.30	0.08	0.07
2013	33.52	14.53	7.83	7.76	4.36	3.80	3.47	2.37	0.32	0.05	0.06
2014	36.08	14.63	7.41	5.82	4.86	3.79	3.54	1.40	0.27	0.07	0.06
2015	39.04	20.25	9.19	4.93	4.07	3.61	3.68	1.54	0.23	0.15	0.06
2016	33.81	14.58	9.55	5.80	5.19	4.47	3.99	1.24	0.50	0.22	0.06
2017	40.76	11.50	10.79	4.55	4.23	4.52	4.12	1.45	0.32	0.26	0.06
2018	60.17	5.96	10.13	4.53	3.19	4.41	3.98	1.01	0.36	0.30	0.07
2019	46.88	14.62	13.31	4.60	3.79	3.94	2.91	0.68	0.56	0.44	0.07
2020	43.07	9.01	7.64	4.11	5.18	3.07	3.81	0.66	0.40	0.80	0.06
2021	48.90	6.78	6.66	4.76	4.48	4.38	3.51	1.51	0.39	0.29	0.04
Ortalama	38.01	13.83	8.17	5.91	4.68	3.97	3.77	1.29	0.36	0.23	0.06

Literatürde rekabet gücü analizi bakımından yağlı tohumlu bitkilerin tamamını ele alan bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Yağlı tohumlu bitkiler özelinde ise daha çok pamuk ürünü üzerine yapılmış çalışmalar mevcuttur. Şahinli (2011) yaptığı

çalışmada RCA indeksini kullanarak ve Kantur (2019) çalışmasında RXA indeksini kullanarak pamuk için Türkiye'nin karşılaştırmalı avantajının olduğunu tespit etmişlerdir. Kılıç (2013) ve Kantur (2019) ise RCA indeksini kullanarak

Türkiye'nin pamukta karşılaştırmalı avantajının olmadığını ve dezavantajının olduğunu belirtmiştir. Abay vd. (2017) ise çalışmalarında Politika Analiz Matrisi (PAM) kullanarak pamuk ve ayçiçeğinin rakip ürünlere göre rekabetçi bir

konumda olduğunu fakat Türkiye'nin uluslararası rekabette karşılaştırmalı üstünlüğünün olmadığı ve dezavantajlı konumda olduğunu tespit etmişlerdir (Tablo 14).

Tablo 13. Laursen'in açıklanmış simetrik karşılaştırmalı üstünlük indeksi (RSCA)

Yıllar	Brezilya	Arjantin	Ukrayna	Bulgaristan	Romanya	Kanada	ABD	Avustralya	Türkiye	Rusya	Çin
2010	0.895	0.908	0.572	0.777	0.614	0.542	0.624	-0.186	-0.532	-0.958	-0.873
2011	0.903	0.898	0.690	0.811	0.666	0.581	0.566	0.081	-0.508	-0.933	-0.870
2012	0.897	0.829	0.722	0.724	0.409	0.614	0.614	0.283	-0.539	-0.842	-0.853
2013	0.920	0.865	0.769	0.770	0.580	0.532	0.546	0.399	-0.517	-0.904	-0.870
2014	0.925	0.866	0.758	0.705	0.579	0.538	0.570	0.165	-0.570	-0.861	-0.882
2015	0.929	0.900	0.800	0.661	0.563	0.550	0.521	0.210	-0.625	-0.736	-0.876
2016	0.921	0.866	0.807	0.704	0.630	0.576	0.580	0.104	-0.334	-0.634	-0.877
2017	0.929	0.835	0.827	0.638	0.633	0.586	0.534	0.181	-0.515	-0.586	-0.878
2018	0.944	0.709	0.817	0.636	0.626	0.576	0.457	0.004	-0.473	-0.534	-0.858
2019	0.936	0.866	0.856	0.641	0.591	0.472	0.506	-0.189	-0.284	-0.382	-0.844
2020	0.933	0.796	0.765	0.607	0.505	0.563	0.589	-0.205	-0.422	-0.109	-0.877
2021	0.936	0.738	0.735	0.651	0.624	0.537	0.557	0.201	-0.440	-0.541	-0.904
Ortalama	0.922	0.840	0.760	0.694	0.585	0.556	0.555	0.087	-0.480	-0.668	-0.872

Tablo 14. Yağlı tohumlu bitkilerde rekabet gücü analizi yapılmış çalışmaların özeti

Çalışma	Ürün	Analiz türü	Analiz sonucu
Şahinli, 2011	Pamuk	RCA	Karşılaştırmalı avantaj (+)
Kılıç, 2013	Pamuk	RCA	Karşılaştırmalı dezavantaj (-)
	Pamuk ipliği ve dokuma	RCA	Karşılaştırmalı avantaj (+)
Abay vd. 2017	Pamuk	PAM	Karşılaştırmalı avantaj (+)
	Ayçiçeği	PAM	Karşılaştırmalı dezavantaj (-)
Kantur, 2019	Pamuk	RXA	Karşılaştırmalı avantaj (+)
		RCA	Karşılaştırmalı dezavantaj (-)
	Pamuk ipliği	RXA	Karşılaştırmalı avantaj (+)
		RCA	Karşılaştırmalı avantaj (+)

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Türkiye'nin yağlı tohumlu bitkilerde kendine yeterlilik derecesi ortalaması %49 olup iç tüketimin ancak yarısının yurt içi üretimle karşılanabildiği söylenebilir. Talebin diğer yarısını ise ithalat yaparak karşılamaktadır. Dolayısıyla her yıl önemli miktarda döviz yağlı tohumlu bitkiler ithalatına gitmektedir. Yağlı tohumlu bitkiler dış ticaret açığı ortalaması 1 milyar 626 milyon dolardır. Türkiye'de tarım sektörüne verilen destek tutarının ortalaması ise 3 milyar 40 milyon dolardır. Yağlı tohumlu bitkilerdeki dış ticaret açığının tarıma verilen

toplam destek tutarı içerisindeki payı 2017-2021 yılları ortalamasında %54.47, son yıl ise %74.61 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca yağlı tohumlu bitkilerde uygulanan alan bazlı ve fark ödemesi desteği yıllar itibariyle cari fiyatlarla artsa da reel fiyatlarla bu desteklerin azaldığı belirlenmiştir.

Yağlı tohumlu bitkilerde RCA, RXA ve RSCA indeks değerleri incelendiğinde Türkiye'nin küresel rekabet gücünün bu ürünlerde bulunmadığı ve dezavantajlı konumda olduğu belirlenmiştir. Brezilya, Arjantin, Ukrayna ve Bulgaristan'ın ise karşılaştırmalı üstünlüğünün yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Yağlı tohumlu bitkilerde Türkiye'nin verimi bazı yıllar hariç olmak üzere dünya ortalamasına yakındır. Ancak önde gelen üretici ülkelerin (Brezilya, ABD, Arjantin) verimlerinin altındadır.

Tüm bu hususlar göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'de yağlı tohumlu bitkiler için mevcut destekleme politikalarının gözden geçirilerek ekim alanlarını genişletecek ve/veya üretim artışı sağlayacak desteleme politikalarına yönelmesi gerekmektedir. Çünkü sadece yağlı tohumlu bitkiler dış ticaret açığı, toplam tarıma verilen desteğin yarısından fazladır. Yağlı tohumlu bitkilerde desteklerin artırılmasını devlet, üretici, tüketici ve sanayici açısından değerlendirildiğinde; devlet açısından yurt dışına çıkacak olan döviz yurt içinde kalacak ve verilen desteklere kaynak olarak kullanılabilir, üreticiler açısından üretimde devamlılık sağlanacak, gelir artacak, üretimde kullanılan ekipmanlar yenilecek ve yeni tarım teknolojilerine sahip olacaklar, tüketiciler açısından yaşanan üretim artışı ile bitkisel yağ daha ucuza satın alacaklar, sanayiciler açısından ise daha ucuza hammadde temin edeceklerdir.

Ayrıca Türkiye'de son yıllarda yaşanan döviz kurundaki artışlar yağlı tohumlu bitkiler üretim maliyetlerinin artmasına neden olmuştur. Nitekim tarımsal üretim için gerekli olan tohum, gübre, ilaç, akaryakıt gibi girdilerde Türkiye'nin dışa bağımlı oluşu döviz kurundaki artışlardan etkilenerek üretim maliyetlerinin artmasına sebep olmaktadır. Bunun yanı sıra artan enflasyon çiftçilerin reel gelirlerini düşürmektedir. Yağlı tohumlu bitkilerde uygulanan iki ana destek kalemi olan alan bazlı desteklerin ve fark ödemesi desteğinin her sene enflasyon oranının üzerinde yükseltilmesi hem çiftçilerin reel gelirlerine hem de üretim maliyetlerine olumlu etki yapacaktır.

Dolayısıyla yağlı tohumlu bitkilerde üretim artışıyla yurt içi tüketim açığı kapanacak, ithalat azalacak, ihracat artacak ve dış ticaret açığı kapanacaktır. İthalatın azalıp ihracatın artmasıyla küresel rekabet gücü de yükselecektir.

Her ürünün kendine has özelliklerinin olmasından dolayı gelecek çalışmalar tarafından özellikle

soya, aspir, susam, haşhaş ve kanola ayrı ayrı değerlendirilebilir.

KAYNAKLAR

Abay, C. F., Gürer, B., Türkekul, B., Ören, M. N. (2017). Türkiye'de Uygulanan Tarım Politikalarının Bazı Tarımsal Ürünlerin Rekabet Düzeyine Etkisi Üzerine Bir Araştırma. TÜBİTAK Proje No: 114O649.

Balassa, B. (1965). Trade Liberalization and "Revealed" Comparative Advantage. The Manchester School of Economic and Social Studies, 33(2), 92-123. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9957.1965.tb00050.x>

Bashimov, G. (2020). Seçilmiş Tarım Ürünlerinde Karşılaştırmalı Üstünlük: Baltık Ülkeleri Örneği. Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi, 6(1), 28-35.

FAO, (2023). Food and Agriculture Organization of the United Nations. Figs Production Statistics. <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QC>. Erişim Tarihi: 13.05.2023.

Gündüz, O. (2021). Türkiye'de Ayçiçek Yağı Fiyatı Niçin Artıyor: Kısa ve Uzun Dönem Dinamik Analizi. Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi, 10(1), 30-48.

Hinlopen, J., Van Marrewijk, C. (2001). On the Empirical Distribution of the Balassa Index. Weltwirtschaftliches Archiv, 137(1), 1-35. <https://doi.org/10.1007/BF02707598>

Kadakoğlu, B., Karlı, B. (2019). Türkiye'de Yağlı Tohum Üretim ve Dış Ticareti. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7(96), 324-341. <https://doi.org/10.29228/ASOS.36731>

Kadakoğlu, B., Karlı, B., Bayav, A. (2022). İncir Üretimine Gelişimi ve Küresel Rekabet Gücü Analizi. Meyve Bilimi, 9(2), 39-47. <https://doi.org/10.51532/meyve.1184717>

Kadakoğlu, B., Yılmaz, H. (2022). Türkiye'de Uygulanan Tarımsal Destekleme Politikalarının Ayçiçeği Üretimine Etkisinin Analizi. Tarım

- Ekonomisi Dergisi, 28(1), 89-98. <https://doi.org/10.24181/tarekoder.1081272>
- Kantur, A. (2019). Türkiye'nin dünya pazarında pamuk ve pamuklu dokuma sektörü açısından rekabet gücünün analizi. Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, İzmir.
- Karlı, B., Gül, M., Kadakoğlu, B., Karadağ Gürsoy, A. (2018). Türkiye'de Tarımsal Desteklerin Mısır Tarımına Etkileri. *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi, Özel Sayı(1)*, 307-317.
- Kastakova, E., Bato, V., Dubenova, D. (2023). Competitiveness on the Global Oilseeds Market. *Journal of Economic Research & Business Administration*, 144(2), 3-14. <https://doi.org/10.26577/be.2023.v144.i2.01>
- Kılıç, A. (2013). Türkiye'de pamuğun uluslararası rekabet analizi ve rekabet koşullarını etkileyen faktörlerin belirlenmesi. Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, (Basılmamış doktora tezi), Adana.
- Laursen, K. (2015). Revealed Comparative Advantage and the Alternatives as Measures of International Specialization. *Eurasian Business Review*, 5(1), 99-115. <https://doi.org/10.1007/s40821-015-0017-1>
- MB, (2023). Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası. Döviz Kurları. https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieM arket/#collapse_2. Erişim Tarihi: 21.08.2023.
- Resmi Gazete, (2006). Tarım Kanunu. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/04/20060425-1.htm>. Erişim Tarihi: 23.08.2023.
- Resmî Gazete, (2013, 2014, 2015, 2016). Tarımsal Desteklemelere İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı.
- Resmî Gazete, (2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022). Bitkisel Üretime Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ.
- SBB, (2023). Strateji Bütçe Başkanlığı. Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programlar. <https://www.sbb.gov.tr/yillik-programlar/>. Erişim Tarihi: 20.08.2023.
- Semerci, A. (2019). Yağlık Ayçiçeği Üretiminin Ekonomik Analizi: Kırklareli İli Örneği. *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 6(4), 616-623. <https://doi.org/10.30910/turkjans.633530>
- Semerci, A. Durmuş, E. (2021). Türkiye'de Yağlık Ayçiçeği Üretiminin Analizi. *Türk Tarım-Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 9(1), 56-62. <https://doi.org/10.24925/turjaf.v9i1.56-62.3688>
- Şahinli, M. A. (2011). Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksi: Türkiye Pamuk Endüstrisi Üzerine Bir Uygulama. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 11(21), 227-240.
- Thomson, A. M., Metz, M. (1999). Implications of Economic Policy For Food Security: A Training Manual. FAO. <https://www.fao.org/3/x3936e/x3936e03.htm> Erişim Tarihi: 25.09.2023.
- TÜİK, (2023a). Türkiye İstatistik Kurumu, Bitkisel Üretim İstatistikleri. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=t r>. Erişim Tarihi: 09.08.2023.
- TÜİK, (2023b). Türkiye İstatistik Kurumu, Bitkisel Ürün Denge Tabloları. Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünler Denge Tabloları. <https://data.tuk.gov.tr/Kategor/GetKategor?p=Tar m-111>. Erişim Tarihi: 10.08.2023.
- TÜİK, (2023c). Türkiye İstatistik Kurumu, Enflasyon ve Fiyat İstatistikleri, İstatistiksel Tablolar, Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi (2003=100). <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=t r>. Erişim Tarihi: 06.10.2023.
- Uçum, İ. (2016). ARIMA Modeli ile Türkiye Soya Üretim ve İthalat Projeksiyonu. *Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 24-31.
- Vollrath, T. L. (1991). A Theoretical Evaluation of Alternative Trade Intensity Measures of Revealed Comparative Advantage. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 127(2), 265-280. <https://doi.org/10.1007/BF02707986>
- WB, (2023). The World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.M KTP.CD?end=2021&locations=TR&start=2017>. Erişim Tarihi: 20.08.2023.